ISSN -2583-147X(P), Vol.- 8, Issue No. V, August 2022
Bastabatara Pariprakash Prachee
Peer Reviewed and Referred Research Journal

ଦଣ୍ଡନାଟର ସାଂସ୍କୃତିକ ପରମ୍ପରାରେ ନାବକେଳି

ସନ୍ତୋଷ ଭୋଇ

ଓଡ଼ିଶାର ସାଂସ୍କୃତିକ ପରମ୍ପରାରେ ଦଣ୍ଡନାଟ ଏକ ଲୋକପ୍ରିୟ କଳା । ଓଡ଼ିଶାର ପୂର୍ବାଂ*ଳକୁ ବାଦଦେଲେ ଏହା ପ୍ରାୟ ସର୍ବତ୍ର ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୁଏ । ଦଣ୍ଡନାଟ ଏକ ମନୋରଞ୍ଜନଧର୍ମୀ କଳା ହେଲେ ହେଁ ଧାର୍ମିକ ଓ ଆଧାତ୍ମିକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ବେଶ୍ ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ । ରୋଗରୁ ମୁକ୍ତ ହେବା ତଥା ପରିବାରର କଲ୍ୟାଣ ସାଧନ କରିବା ମଧ୍ୟରେ ଏହାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସୀମିତ ନରହି ସାର୍ବଜନୀନ ମାଙ୍ଗଳିକ ସୁଖ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହା ବିସ୍ତୃତ । ଏଥି ନିମନ୍ତେ ପଣା ସଂକ୍ରାନ୍ତିର ତେର ଦିନ (କୌଣସି ଅଂ*ଳରେ ଏକ ମାସ) ପୂର୍ବରୁ ବ୍ରତ ରଖିବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ । ଚୈତ୍ର ଖରାରେ ଗାଁ ଗାଁ ବୁଲି ଦଣ୍ଡର ମହିମା ପ୍ରଚାର କରିବା ସହ ଏକ ସାଂସ୍କୃତିକ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ମାଧ୍ୟମରେ ଲୋକ ସଚେତନ କରାଇବା ଏହାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ।

ଦଣ୍ଡନାଟ ବହୁ ଚରିତ୍ରର ସମାହାର । ପରଭା-ପରଭାଣୀ, ହାଡ଼ି-ହାଡ଼ିଆଣୀ, ଶିବ-ପାର୍ବତୀ, ବାବାଜୀ, ସଖୀ-ନାବିକ, ଶବର-ଶବରୁଣୀ, ପତର ସଉରା-ସଉରାଣୀ, କେଳା-କେଲୁଣୀ, ବିଣାକାରିଆ, ବାଇଧନିଆ ଇତ୍ୟାଦି ତେରଗୋଟି ଚରିତ୍ର ଗୋଟିଏ ପରେ ଗୋଟିଏ ମଞ୍ଚ (ଗାଁ ଦାଣ୍ଡର କୌଣସି ଏକ ସ୍ଥାନ)ରେ ନିଜ ଚରିତ୍ରର ବିଶେଷତ୍ୱ ପ୍ରକାଶ କରିବା ସହ ପୌରାଣିକ ଆଖ୍ୟାନ ଓ ସାମ୍ପ୍ରତିକ ସମାଜରେ ତା'ର ଆଭିମୁଖ୍ୟ ସଂପର୍କରେ ସଭାରେ (ଶ୍ରୋତା/ଦର୍ଶକ ମଣ୍ଡଳୀ) ଜଣାଇ ଥା'ନ୍ତି । ସମାଜର ସମସ୍ତ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକ ଏଥିରେ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି । ତେଣୁ ଦଣ୍ଡନାଟ କୌଣସି ଜାତି ବା ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଭିତରେ ଆବଦ୍ଧ ନରହି ସାର୍ବଜନୀନ ହୋଇପାରିଛି । ଦଣ୍ଡନାଟର ଚରିତ୍ରଗୁଡ଼ିକୁ ଅବଲୋକନ କଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ ସମାଜର ନିମ୍ନସ୍ତରର ବା ଅବହେଳିତ ଜାତି ବା ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଏହା ପ୍ରତିନିଧିତ୍ୱ କରେ । ତେଣୁ ଦଣ୍ଡନାଟ ଏହି ଅବହେଳିତ ଜାତିମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ସ୍ୱୀକୃତି ପାଇଥିବା ଅନୁମେୟ । ଅଷ୍ଟମ ନବମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଶୈବଧର୍ମ ରାଜକୀୟ ସ୍ୱୀକୃତି ଲାଭ କରି ସାରିବା ପରେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ପ୍ରତି ଶୈବଧର୍ମର ବାସନ୍ଦ ମନୋଭାବ ବୌଦ୍ଧମାନଙ୍କୁ ଅରଣ୍ୟରେ ରହିବାକୁ ଦେଇଥିଲା । ସେମାନେ ସମାଜରେ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟହୋଇ ରହିବା ଫଳରେ ଶିବ ଆରାଧନା ମୁକ୍ତିର ଏକମାତ୍ର ପନ୍ଥା ହୋଇଯାଇଥିଲା ।(୧) ପତ୍ର ସଉରା ଚରିତ୍ରଟି ଯାହାର ଏକ ଉଦାହରଣ ।

ଦଣ୍ଡନାଟର ନୃତ୍ୟ ଉଭୟେ ଧର୍ମ ଓ ଧର୍ମୋତ୍ତର ଆଚରଣକୁ ନେଇ ଗଠିତ । ଶୈବ ଓ ଶାକ୍ତଧର୍ମ ପରମ୍ପରା ସହିତ ଏହି ଗଣନୃତ୍ୟ ସମୟ କ୍ରମେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଧର୍ମ ପ୍ରଭାବରେ ଆସି ତତ୍କାଳୀନ ସାମାଜିକ ଧର୍ମ, ବିଶ୍ୱାସ ଓ ରୀତିନୀତିକୁ ପ୍ରତିଫଳନ କରେ । ଯାହାକି ଉକ୍ତ ଆଲୋଚନାରେ ଦଣ୍ଡନାଟର ଗୋଟିଏ ଚରିତ୍ର ସଖୀ-ନାବିକ (ନାବକେଳି)କୁ ଆଲୋଚନା ପରିସରକୁ ନେଇ ଆଲୋଚନା କରାଯିବା ସହ ନାବକେଳି ପ୍ରସଙ୍ଗ ସଂପର୍କରେ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ତଥ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରାଯିବ ।

ସାଧାରଣତଃ 'ନାବକେଳି' କହିଲେ ନୌବିହାର ବା ନଦୀ ଓ ଜଳାଶୟରେ ନୌଚାଳନା ପୂର୍ବକ କ୍ରୀଡ଼ାକୁ ବୁଝାଏ । ମାତ୍ର ଦଣ୍ଡନାଟରେ ନୌଚାଳନା ପୂର୍ବକ କ୍ରୀଡ଼ା ଏକ କୌତୁହଳ ସୃଷ୍ଟି କରେ । ଦ୍ୱାପର ଯୁଗର ଏ କାହାଣୀଟି ହରିବଂଶର ତୃତୀୟ ଖଣ୍ଡରୁ ସଂଗୃହୀତ । ନାୟକ ମାୟାଧର କୃଷ୍ଣ ଓ ରାଧାଙ୍କ ଅଷ୍ଟ ସହଚରୀ ବା ସଖୀଗଣ ଯଥା- ଲଳିତା, ବିଶାଖା, ଇନ୍ଦୁରେଖା, ଚିତ୍ରଲେଖା, ତୁଙ୍ଗବିଦ୍ୟା, ରଙ୍ଗଦେବୀ, ଚମ୍ପକଲତା ଓ ସୁଦେବୀ ଏହାର ଚରିତ୍ର । ପ୍ରତ୍ୟେହ ନିତ୍ୟକର୍ମ ସମାପନ କରି ଦଧିମନ୍ଥନ ପୂର୍ବକ ମଥୁରା ହାଟକୁ ଦଧି ବିକ୍ରି କରିବାକୁ ଯିବାବେଳେ ମାଘମାସ ଶୀତରେ ଯମୁନା ନଦୀର ଉଜାଣି ବଢ଼ିକୁ ଦେଖି ନାବିକକୁ ଡାକନ୍ତି । ରାଧାଙ୍କ ସାନ୍ନିଧ ଲାଭ ନିମନ୍ତେ ମାୟାଧର କୃଷ୍ଣ ବୃଦ୍ଧନାବିକ ବେଶ ଧାରଣ କରି ଯମୁନା ନଦୀକୁ ନାବ ପ୍ରବାହିତ କରନ୍ତି । ମାତ୍ର ନିଜର ମୀନମରା ଦଦରା ନାବରେ ପାରି କରିବାକୁ ନାବିକ ମନା କରିବାରୁ ଉଭୟଙ୍କ

ମଧ୍ୟରେ କଳିହୁଏ । ଉଭୟେ ବୁଝାମଣା କରି ଡଙ୍ଗାରେ ଜଣେ ଜଣେ ପାରି ହେବାକୁ ନାବିକ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦିଅନ୍ତି । ପ୍ରଥମେ ସତୀ ଓ ପବିତ୍ରା ରାଧା ପାରି ହୁଅନ୍ତି । ମଝି ନଈରେ ନାବିକ ବେଶି କୃଷ୍ଣ ରାଧାଙ୍କୁ ପରୀକ୍ଷା କରନ୍ତି ଓ ନାବକେଳି କରନ୍ତି । ପରେ ସଖୀଗଣଙ୍କୁ ନଦୀ ଶୁଖାଇ ପାର କରାନ୍ତି । ଏ ହେଉଛି ନାବକେଳିର କଥାବସ୍ତୁ ।

ବସ୍ତୁତଃ ଦଣ୍ଡନାଟ ଏକ ଶୈବ ଓ ଶାକ୍ତଧର୍ମର ଅନୁଷ୍ଠାନ । ମାତ୍ର ସମୟକ୍ରମେ ଏହା ଅନ୍ୟ ଧର୍ମ ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଆସିଛି । ନାବକେଳିର ପ୍ରସଙ୍ଗ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମ ସଂକ୍ରାନ୍ତୀୟ । ତେଣୁ ଶୈବ, ଶାକ୍ତ, ବୈଷ୍ଣବ ପ୍ରଭୃତି ଲୋକଧର୍ମ ମଧ୍ୟରେ ସମନ୍ୱୟକୁ ଏଠାରେ ଉପଲବ୍ଧି କରାଯାଇପାରେ । ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ଗବେଷକ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ନାରାୟଣ ସାହୁ ମତ ଦିଅନ୍ତି ଯେ, "ଅବଶ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ରୂପ ଧରିଥିବା ଦଣ୍ଡନାଟଟି ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଦଶମ ଶତାବ୍ଦୀରୁ ଅର୍ଥାତ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମର ଶେଷ ପତନ ଠାରୁ । ତାହାହେଲେ ଦଣ୍ଡନାଟ ବେଦ ପରି ବହୁ ପ୍ରାଚୀନ । ଏହାର ରୂପାନ୍ତର ସମାଜର ରୂପାନ୍ତର ସଙ୍ଗେ ଖାପଖୁଆଇ ଚାଲିଛି । ସେଥିପାଇଁ ବୈଷ୍ଣବ ଓ ଗୋପୀଙ୍କର ଆବିର୍ଭାବ ମଧ୍ୟ ଦଣ୍ଡନାଟରେ ଦେଖାଯାଉଅଛି ।"(୨) ତେଣୁ ଦଣ୍ଡନାଟ ପ୍ରାଚୀନ ହେଲେ ହେଁ, ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମ ଓଡ଼ିଶାରେ ଲୋକଧର୍ମ ରୂପେ ସ୍ୱୀକୃତି ପାଇ ସାରିଲା ପରେ ନାବକେଳି ଷୋଡ଼ଶ କି ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରୁ ବୋଲି ଧରିବାକୁ ହେବ । ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର କବି ଦୀନକୃଷ୍ଣ ଦାସ ମଧ୍ୟ 'ନାବକେଳି' ନାମରେ ଗୋଟିଏ 'ବୋଲି' ସାହିତ୍ୟ ରଚନା କରିଥିବା ଜଣାଯାଏ । ଏତଦ ବ୍ୟତୀତ ଏଥିରେ ଇସଲାମ ଓ ମହିମା ଧର୍ମର ପ୍ରଭାବ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । କଂସର ଫୁଲ ବଗିଚାରୁ ଗୋପୀଗଣ ଫୁଲତୋଳିବା ବେଳେ କଂସର ଜଗୁଆଳି ସେମାନଙ୍କୁ ବଳପୂର୍ବକ ପ୍ରତିରୋଧ କରେ । ଦଣ୍ଡନାଟର ଗ୍ରାମୀଣ କବି ଜଣକ ସେଇ ଜଗୁଆଳିକୁ ଜଣେ ପଠାଣ ଭାବରେ ଚିତ୍ରଣ କରିଛନ୍ତି । ଯାହାକି ତତ୍କାଳୀନ ମୋଗଲ ଶାସନ (୧୫୨୬ଖ୍ରୀ. ରୁ ୧୮୫୭ଖ୍ରୀ.) ସମୟର ସମାଜରେ ଦୁଇ ସଂପ୍ରଦାୟ ମଧ୍ୟରେ ଶାନ୍ତିପୂର୍ଣ୍ଣ ସହବାସ୍ଥାନ ଏବଂ ମୁସଲମାନ ଶାସନର ପ୍ରଭାବକୁ ପ୍ରକଟ କରେ । ମୋଗଲମାନଙ୍କ ଓଡ଼ିଶା ଅଧିକାର(୧୫୨୬ ଖ୍ରୀ.) ପରେ ମୋଗଲବନ୍ଦୀ ଅ*ଳରୁ ଗଡ଼ଜାତ ଅ*ଳରେ ପ୍ରଭାବ ବିସ୍ତାର କରିବା ପାଇଁ ପଚାଶ/ଷାଠିଏ ବର୍ଷ ଲାଗିଥିବ । ଏହି ସମୟ ଖଣ୍ଡରେ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମ ଲୋକଧର୍ମ ରୂପେ ସ୍ୱୀକୃତ ପାଇ ସାରିଲାଣି । ତେଣୁ ଦଣ୍ଡନାଟରେ ନାବକେଳି ପ୍ରସଙ୍ଗଟିକୁ ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷ ଭାଗ ଓ ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଆରମ୍ଭ କାଳ ବୋଲି ଧରିବାକୁ ହେବ । ଢେଙ୍କାନାଳ ଓ ଅନୁଗୋଳର କେତେକ ଅଞ୍ଚଳରେ ନାବକେଳିରେ ଶୂନ୍ୟବ୍ରହ୍ମ ଅଲେଖକଙ୍କୁ ସ୍ତୁତି କରିବାର ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ । ଯାହ ସେହି ଅଞ୍ଚଳର ମହିମା ଧର୍ମର ଗଭୀରତାକୁ ପ୍ରକଟ କରେ । ଅଲେଖ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ଏକ 'ଅବତାର' ଓ ଯୋରନ୍ଦା ଗାଦିକୁ ଆଉ ଏକ 'ଧାମ' ବୋଲି ଶୂନ୍ୟବାଦୀ ମହିମା ଧର୍ମବଲମ୍ବୀମାନେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି । ତେଣୁ ଯୋରନ୍ଦା ଗାଦିକୁ ଯୋରନ୍ଦା ଧାମ ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ଶୂନ୍ୟ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ଅଲେଖ ଗୋସାଇଁଙ୍କୁ ନାବିକ ସ୍ତୁତି କରିବାର ଗୋଟିଏ ଗୀତ ଦିଆଗଲା–

"ନମସ୍ତେ ଶ୍ରୀ ଶୂନ୍ୟବ୍ରହ୍ମ
ଅଲେଖ ରୂପ ହୋ ଜପ..ଜପ..
ପ୍ରଭୂ ଶୂନ୍ୟ ନିରାନନ୍ଦ ରୂପ ।

x x x

ଅନାମିକା ନାମତତ୍ୱ ଅଣାକ୍ଷରେ ପ୍ରତୀତିତ
ରବି ଦିବା ନିଶି ଜଳାଗ୍ନିର ରୂପ ହୋ ଜପ .. ଜପ
ପ୍ରଭୁ ଶୂନ୍ୟ ନିରାନନ୍ଦ ରୂପ ।"

'ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୋଷ'ରେ 'ଦଣ୍ଡ' ଶବ୍ଦର ତେତିଶ ଗୋଟି ଅର୍ଥ ରହିଛି । ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ଏଗାରତମ ଅର୍ଥଟି ହେଉଛି 'ଅଶ୍ୱ' । ଚୈତ୍ରମାସରେ କୈବର୍ତ୍ତ୍ୟ ସଂପ୍ରଦାୟରେ ହେଉଥିବା ଘୋଡ଼ାନାଚକୁ ମଧ୍ୟ ଦଣ୍ଡନାଟ କୁହାଯାଏ । ନାବକେଳିରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କୈବର୍ତ୍ତ୍ୟ ବେଶଧରି ନିଜ ସଂପ୍ରଦାୟର ଉତ୍ପତ୍ତି ଓ କୌଳିକ ବୃତ୍ତି ସମ୍ପର୍କରେ ସୂଚନା ପ୍ରଦାନ କରିବା ସହ ମା ବାସେଳୀଙ୍କୁ ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି । ଯେପରି–

"କର୍ଣ୍ଣ ମଲ୍ଲୁ କଲ ଜାତ / ଦାସ ରାଜା କୈବର୍ତ୍ତ୍ୟ ।
ଗୁରୁ କରିଲି ଶଙ୍କର ବର୍ତ୍ତିଦେଲେ ମୋର କର
ମୀନ ମରା ଜାଲ ଗୁନ୍ଥା / ସବୁ ତ ତୁମରି ହୋ....
ଏ ସାହା ମୋର ଶୂନ୍ୟ ବିହାରୀ ।"

ନାବକେଳି ଗୀତ :

ପ୍ରାୟତଃ ଢେଙ୍କାନାଳ ଓ ଅନୁଗୋଳ ଜିଲ୍ଲାରେ ହେଉଥିବା ଦଣ୍ଡନାଟରେ ନାବକେଳି ପ୍ରସଙ୍ଗଟି ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କର କେଳି ବା ପ୍ରୀତି ଉକ୍ତ ନାଟର ପ୍ରସଙ୍ଗ ହେଲେ ହେଁ ଗୋପୀଙ୍କର ଯମୁନାରେ ସ୍ନାନ, ବେଷଭୂଷା ପରିପାଟୀର ବର୍ଣ୍ଣନ, ଦଧି ମନ୍ଥନ, ଦଧି ପସରା ଧରି ମଥୁରା ହାଟକୁ ବିକ୍ରି କରିନେବା, ଯମୁନା ନଦୀ ପାରହେବା ନିମନ୍ତେ ନାବିକକୁ ଡାକିବା, ନାବିକର ବଂଶ ପରିଚୟ, ଉଭୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କଳି, ରାଧାଙ୍କୁ ନଦୀପାର ଓ

ମଝି ନଈରେ ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କ ନାବକେଳି, ନଦୀକୁ ଶୁଖାଇ ଅଷ୍ଟସଖୀଙ୍କୁ ପାରକରିବା ଆଦିର ଗୀତାଭିନୟ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ବେଳେବେଳେ ଗଦ୍ୟାତ୍ମକ ସଂଳାପର ମଧ୍ୟ ପ୍ରୟୋଗ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ପରମ୍ପରା କ୍ରମେ ବିଭିନ୍ନ ଦଣ୍ଡଗୁରୁ ବା ମାଷ୍ଟରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଗୀତଗୁଡ଼ିକର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଥିଲେ ହେଁ ପରିବେଷଣ ଶୈଳୀଟି ଅପରିବର୍ତ୍ତିତ ରହିଛି । ଏହି ଗୀତଗୁଡ଼ିକ ଅନୁଗୋଳ ଓ ଢେଙ୍କାନାଳ ଜିଲ୍ଲାର ବିଭିନ୍ନ ଅଂଚଳରୁ ସଂଗୃହୀତ ।

(କ) ସଖୀଙ୍କ ପ୍ରବେଶ :

ଦଣ୍ଡନାଟର ସମସ୍ତ ଚରିତ୍ରଗୁଡିକରେ ନାୟକର ପ୍ରଥମ ପ୍ରବେଶ ଓ ନାୟିକାକୁ ସଭାକୁ ଡାକିବାର ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ମାତ୍ର ନାବକେଳିରେ ନାୟିକା ପ୍ରଥମେ ପ୍ରବେଶ କରେ ଓ ନାୟକକୁ ଡାକେ । ବାଦ୍ୟର ତାଳେ ତାଳେ ମୂକାଭିନୟ ଦ୍ୱାରା ସଖୀଗଣ ଯମୁନା ନଦୀରେ ସ୍ନାନ ସମାପନ କରି ଶିବ-ପାର୍ବତୀଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରନ୍ତି । ପାଉଣା ନଦେଇ ସେଠାରେ ବୁଢ଼ା ପୂଜକ ଓ ତା ନାତିଟୋକା ସହ ଥଟ୍ଟାତାମସାର ପଦ୍ୟ ଓ ଗଦ୍ୟମୟ ସଂଳାପ ଦର୍ଶକଙ୍କ ମନରେ ହାସ୍ୟରସ ସୃଷ୍ଟି କରେ । ଦଣ୍ଡନାଟର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବଦେବୀ ଶିବ ଓ ମା କାଳୀ (ପାର୍ବତୀ)ଙ୍କ ଆରାଧନା ନିମନ୍ତେ ତାଙ୍କର ବିଭିନ୍ନ ନାମ ନେଇ ମଙ୍ଗଳାଚାରଣ କରି ନାବକେଳିର ସୂଚାରରୂପେ ସମାପନ ନିମନ୍ତେ ସାହା ହେବାକୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରନ୍ତି । ଏଥିସହ ସୁଧିଜନମାନଙ୍କ ଆଶୀର୍ବାଦ ଲୋଡ଼ନ୍ତି ।

(କ) ମାତଲୋ ଦକ୍ଷିଣକାଳୀ
ତୋର ପାଦେ କରୁଅଳି, ମାତଲୋ ...
ସାହା ହୁଅ ମା କାଳିକା
ସେବିବୁ ମନ୍ଦାର ମାଳି, ମାତଲୋ...

xxx

ବୈକୁଣ୍ଠରେ ସର୍ବମଙ୍ଗଳା / ମା' କରୁଛୁ ଲୀଳା ଖେଳା
ପୁରୀ କ୍ଷେତ୍ରେ ତୁ ବିମଳା
ଭଦ୍ରକାଳିକା ତୋ ନାମଟି ଲଙ୍କାଗଡ଼େ ରହିଲା ।
ତୁମ୍ଭ ଦୟା ହେଲେ ପଣ୍ଡିତ କରିବୁ ପ୍ରକାଶ
ହରିବଂଶ ରସାମୃତ ଗୋ ସଦା ସର୍ବଦା ଘୋଷ ।

ମଙ୍ଗଳାଚାରଣ ପରେ ଦଧି ମନ୍ଥନ କରି ମଥୁରା ହାଟକୁ ଦଧି ବିକି ନେବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବେ । ବାଟରେ ନିଜର ବେଶଭୂଷା ସଂପର୍କରେ ସଭାକୁ ଜଣାଇଦେବେ ।

ନାନା ରଙ୍ଗେ ଶାଢ଼ିମାନ ଅଙ୍ଗେ କରି ଆଭରଣ
ପିନ୍ଧି ଦିଶନ୍ତି ସୁବର୍ଣ୍ଣ ନାଗରଧରା ଲୋ
ବାହାରିଲେ ବ୍ରଜବାଳୀ ଘେନି ପସରା ଗୋ ବାହାରିଲେ... ।
ନାସାରେ ଗୁଣାବସୁଣି ବଚନେ ନିଅନ୍ତି କିଣି
ମଥାପରେ ମଥାମଣୀ କନକ ହୀରା ଲୋ ବାହାରିଲେ.. ।

ଯମୁନା ନଦୀ ଶୀତ ଋତୁରେ ହଠାତ ଫୁଲିଉଠିଥିବା ଦେଖି ମନରେ ଆଶଙ୍କା ସୃଷ୍ଟିହେବ । ଏ ଅବେଳାରେ ବିନା ବର୍ଷାରେ ନଦୀରେ ଉଜାଣି ଦେଖି ସମସ୍ତେ ଭାଗ୍ୟକୁ ନିନ୍ଦିବେ । କୋଉ ଅଶୁଭ ଚେହେରା ଓ ସଂକେତ ଆସିଲାବେଳେ ପାଇଥିଲେ ତାହା ପ୍ରକାଶ କରି ମନ ଦୁଃଖରେ ଘରକୁ ଫେରିଯିବାକୁ ସମସ୍ତେ ଉଦ୍ୟତ ହେବେ । ମାତ୍ର ଶାଶୁ ନଣନ୍ଦଙ୍କ ଗଞ୍ଜଣା ଓ କଂସ ରାଜାର ହୁକୁମ ଯୋଗୁଁ ଘାଟିଆ ବା ନାଉରିଆକୁ ଖୋଜିବେ ।

(କ) ଚାହାଁ ଚାହାଁ ଚାହାଁ ମିତଣି
ଖରାବେଳେ ମାଡ଼ି ଆସୁଛି ପାଣି ଲୋ
ଚାହାଁ ଚାହାଁ ଚାହାଁ ମିତଣି
ଦେଖ କୂଳେ ନାଇଁ ନାଉରୀ ଗୋ
କେଉଁ ପରି ହୋଇବା ପାରି
କେ ବୋଲେ ବଉଳ ଫେରିଯିବା ଚାଲ
ଗାଳିଦେବେ ଶାଶୁ ନଣନ୍ଦ ପୁଣି ଲୋ
ଚାହାଁ ଚାହାଁ ଚାହାଁ ମିତଣି..
ରାଧା ବୋଲନ୍ତି ପ୍ରିୟ ସହି ଗୋ
ମନେ କିଛି ନଭାବ ତୁହି
ଘାଟିଆ ଡାକିବା ପାରହୋଇଯିବା
ମନରେ ହରସ ହୋଇବା ପୁଣି
ଚାହାଁ ଚାହାଁ ଚାହାଁ ମିତଣି ।

(ଖ) ଆଣରେ ନାଉରୀ ତୋର ନାବ ବାହି
ମଥୁରାକୁ ଯିବୁ ଆମେ ବ୍ରଜଗୋପୀଗଣ
ମୁଣ୍ଡରେ ଧରି ପସରା ମଥୁରାକୁ ଯିବୁ
ଶାଶୁ ନଣନ୍ଦିଆ ଘର ଶୀଘ୍ର ବାହୁଡ଼ିବୁ
ପୂଜିବେ ଶିବଶଙ୍କର କଂସ ଥିବେ ଚାହିଁ
ଉଛୁର ହେଲେ କଂସ ଗାଳିଦେବ ସେହି ।

ନାବିକ ପ୍ରବେଶ :

ସଖୀମାନଙ୍କର ବିକଳ ଡାକ ପରେ ନାବିକ ବେଶଧାରୀ କୃଷ୍ଣ ନିଜର ପରିଚୟ ଦେଇ ଯମୁନା ନଦୀ ବଢ଼ାଇବା କଥା ସଭାକୁ ଜଣାଇବେ । ଏହା ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ଏକ ଲୀଳା ବୋଲି କହି ପରଂବ୍ରହ୍ମଙ୍କୁ ସ୍ତୁତି କରିବେ । ସ୍ତୁତି ପରେ ନାବିକ ନିଜର ଉତ୍ପତ୍ତି ଓ ସୃଷ୍ଟି ସଂପର୍କରେ କୁହେ । ଯେତେବେଳେ ପ୍ରଳୟ ଘଟିଲା ଏ ସଂସାର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜଳମଗ୍ନ ହୋଇଗଲା ବିଷ୍ଣୁ କୈବର୍ତ୍ତ୍ୟଙ୍କୁ କାନ ମଳରୁ ସୃଷ୍ଟିକରି କଳ୍ପବୃକ୍ଷରୁ ଖଣ୍ଡେ ଡଙ୍ଗାକରି ଏ ସଂସାରକୁ ପାରିକାରିବାକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କଲେ ଓ ନାମ ଦେଲେ ଦାସ ରାଜା ।

ହେ ବ୍ରହ୍ମ ପୁରୁଷ ତୁମେ ଶୂନ୍ୟେ ଅଛ ରହି
ଏ ଭବ ସାଗରୁ ମୋତେ କରିଦିଅ ତ୍ରାହି
ତବ ବିନୁ ଅନ୍ୟଗତି ନାହିଁ, ହେ ଠାକୁରେ
କର୍ଣ୍ଣ ମଳୁ ଜାତ କରିଲ କୈବର୍ତ୍ତ୍ୟ
ନାମ ଦେଲ ଦାସ ବୋଲି
ପ୍ରଳୟ କାଳରେ ସେ ବଟପୁଟରେ
ଦେଇଥିଲ ଖଣ୍ଡେ ତରୀ, ହେ ଠାକୁରେ
ସେଦିନୁ ଖୋଜୁଛି ତୁମକୁ ପ୍ରଭୁ ହେ
ତବ ନାମ ଗାଇ ଗାଇ
ଏ ଭବରୁ କରିଦିଅ ତ୍ରାହି, ହେ ଠାକୁରେ ।

ପରଂବ୍ରହ୍ମଙ୍କୁ ସ୍ତୁତି ଓ ଜଣାଣ ସହ ନିଜକୁ କୈବର୍ତ୍ତ୍ୟ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ପରିଚୟ ଦେଇ ନାବିକ ନିଜର ଇଷ୍ଟଦେବୀ ମା ବାସେଳୀଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରନ୍ତି । ସେ ଜାଣିଛନ୍ତି ଯେ ବାସେଳୀଙ୍କୁ ବାଦଦେଇ ମୀନ ମାରିବା ଅସମ୍ଭବ । ଭଲ ମୀନ ଧରିଲେ ମା ବାସେଳୀଙ୍କୁ ମଗର ବଳି ଦେବ ବୋଲି ସେ କୁହନ୍ତି ।

କୈବର୍ତ୍ତ୍ୟର କୌଳିକ ବୃତ୍ତି ହେଲା ମାଛ ମାରିବା । ମାଛ ମାରି ପରିବାର ପୋଷଣ କରିବା ତାର ଧର୍ମ । ତେଣୁ ନଦୀରେ ମାଛ ମାରିବା ସମୟରେ ସେ ଅନେକ କଥା ଭାବୁଛି । ଅନେକ ମାଛର ନାମକୁ ସ୍ମରଣ କରୁଛି । ପୂର୍ବଥର ହଇରାଣ କରିଥିବା ମାଛମାନଙ୍କୁ ଏଥର ଶାସ୍ତିଦେବାକୁ ଭାବୁଛି । ଜଳଚରମାନଙ୍କର ପରମ୍ପରା ନେଇ କେତେକ ଗୀତ-

(କ) ସୁଅ ଦେଖି ସୂତିକଣ୍ଟା ପକାଇ ଅଛି
କଣ୍ଟିଆ ମାଗୁର ଲାଗିବେ ବୋଲି ଭାବୁଛି
ସେ ପିତା କରାଣ୍ଡି ହେଉଛି ଦରାଣ୍ଡି
ଥୁପଟା ମୋହର ଆଜି ଗିଳିଦେଉଛି
ରହ ରହ ଆଉ ଥରେ ମୁଁ ଥୋପ ପକାଇ
କେରାଣ୍ଡି ତୋ ମଜା ଛଡ଼ଉଛି ।

ନଦୀ ଖଣ୍ଡିରେ ଭୂତ କି ପିଶାଚୀ ବୋଲି ନାବିକ ଭୟଭୀତ ହୋଇ ପରିଚୟ ପଚାରିବେ । ସମସ୍ତ ଗୋପପୁରର ବାଳା ବୋଲି ପରିଚୟ ଦେବେ । ନାବିକ ସନ୍ଦେହରେ ସେମାନଙ୍କୁ ବହୁ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିବେ । ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକ ବେଶ୍ ମାର୍ମିକ ଓ ପୁରାଣ ଆଧାରି । ଏଥିରୁ ସେମାନଙ୍କର ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞାନ ଜଣାପଡ଼େ । ପ୍ରସଙ୍ଗ ଆଧାରିତ ଯେତକ ପ୍ରଶ୍ନ ଓ ଉତ୍ତର ପଦ୍ୟଧର୍ମୀ । ବାଦିପାଲା ପରି ବାଦିଦଣ୍ଡରେ ମଧ ଏ ପ୍ରଶ୍ନ ଆହୁରି କଠିନ ହୋଇପଡ଼େ ।

ନାବିକ- କିଏ ଲୋ କାହିଁକି ଡାକୁଅଛ ମୋତେ
ମୁଁ ତ ଜାଣି ନପାରୁଛି ଲୋ
ମରା କି ମଶାଣି ଡାହାଣୀ ପିଶାଚୀ
ଘାଟରେ କିଏ ଡାକୁଛି ଲୋ ମୋତେ ଲାଗେ ସନ୍ଦେହ ?

ସଖୀ- ଗୋପପୁରୁ ଆମେ ଆସିଛୁରେ ଆମେ ଗୋପ ନାୟିକା
ଦହିଦୁଗ୍ଧ ବିକିବାରେ ହେଲା ଆମ ବେଉସା ।

ନାବିକ- ଗୋପପୁରୁ ଯେବେ ଆସିଛ ଲୋ
ତୁମେ ଗୋପର ଗୋଇ କିଛି ପଚାରେ ମୁହିଁ
ଗୋପବୋଲି କିମ୍ବା ନାମଟି ଲୋ ମୋତେ ଦିଅ ବତାଇ ?

ସଖୀ- ପୂର୍ବେ ରୁଦ୍ର ବ୍ରହ୍ମା ଥିଲେଟିରେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଦ୍ରୋହୀ ହେଲେ
ବିଷ୍ଣୁ ଚକ୍ର ପେଶିଲେ / ଗୋମାତ୍ୟ ଶାପ୍ୟ କରନ୍ତେ ଯେ
ଗୋପ ନାମଟି ଦେଲେ ।

ନାବିକ- କିଲୋ ଦାଣ୍ଡ କେତେ ଅଛି ଗୋପରେ ଲୋ
କେତେ ରହିଛି ଘର
ଗୋଷ୍ଠ କେତେ ଗୋପର
ଗାଇ କେତେଛନ୍ତି ଖୁଆ କେତେ ମୋତେ କୁହ ସତ୍ତ୍ୱର ?

ସଖୀ- ଦ୍ୱାଦଶ ଦାଣ୍ଡ ଗୋପରେ ରେ ନବଲକ୍ଷ ଘରଟି
ନବଲକ୍ଷ ଗୋଗୋଷ୍ଠୀ
ପନ୍ଦର ଲକ୍ଷ ଗାଇଟିରେ ନବଲକ୍ଷ ଖୁଆଟି ।

ନାବିକ- ତୁମେ ତ ଗୋପ ନବୀନା
କଂସ କିମ୍ବା ଗୋପ ଯାଏନା
ମୋତେ ବୁଝାଇ କହିବ ଗୋପୀଏ ସିନା ?

ସଖୀ- ଗୋମତ ଋଷିଙ୍କ ଶାପ୍ୟରେ

କଂସ ପରା ଗୋପପୁର ନଯାଏରେ

ତତେ ବୁଝାଇ କହିଲୁ ଧୀବରରେ ।

ସଖୀ ଓ ନାବିକ କଳି :

ଦଣ୍ଡ ନାଟରେ ସମସ୍ତ ଚରିତ୍ରରେ କଳି ପ୍ରସଙ୍ଗରୁ ଲୋକେ ଅଧିକ ଆନନ୍ଦ ଉଠାନ୍ତି । ଗ୍ରାମୀଣ ଜନତା ପରଘର କଳି ଦେଖିବାରେ ଆନନ୍ଦ ପାଏ । କିଛି ଆପୋଷ ବୁଝାମଣାରେ ବ୍ୟାଘାତ ଘଟିଲେ ସାଧାରଣତଃ କଳି ଉପୁଜେ । ମୁକ୍ତାକାଶ ମଞ୍ଚରେ ଯେଉଁଭଳି କଳିହୁଏ ଲୋକେ ଉତ୍ସାହର ସହ ଦେଖନ୍ତି । ଦଣ୍ଡର ଅନ୍ୟ ଚରିତ୍ର ପରି ଏଥିରେ ମଧ୍ୟ କଳି ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ସେଥିରେ ଦାମ୍ପତ୍ୟ ଜୀବନକୁ ନେଇ କଳି ହେଉଥିବାସ୍ଥଳେ ଏଥିରେ ନିଜର ବେଉଶା, କୁଳ ଇତ୍ୟାଦିକୁ ନେଇ କଳି ହୁଏ । ନାବିକ ନିମ୍ନବର୍ଗର ତଥା ନିମ୍ନ ସମାଜର ପ୍ରତିନିଧି । ସଖୀଗଣ ଉଚ୍ଚ ଶ୍ରେଣୀୟ । ତେଣୁ ଦୁଇ ସଂପ୍ରଦାୟ ମଧ୍ୟରେ କଳି ଆହୁରି ଉତ୍ସାହ ପ୍ରଦାନ କରେ । କଳି ପରେ ଆପୋଷ ବୁଝାମଣା ହିଁ ସାମାଜିକ ନ୍ୟାୟ । ଯାହା ସମାଜ ମଧ୍ୟରେ ଶାନ୍ତି ଓ ସୌହାର୍ଦ୍ଧ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ଜୀବନଯାପନ କରିବାକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦିଏ । ବାଦିଦଣ୍ଡରେ ଏ କଳି ଏତେ ଉତ୍କଟ ହୁଏ ଯେ ବେଳେ ବେଳେ ବିଚାରପତି ମଧ୍ୟ ଶାଳିନତା ରକ୍ଷାକରି କଳି କରିବାକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦିଅନ୍ତି । ତେବେ ଉକ୍ତ କଳିରେ ଏଇ ଦୁଇ ସଂପ୍ରଦାୟ ମଧ୍ୟରେ ବାସ୍ତବ ଛବି ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ।

ସଖୀ- ପାରି ନକରି ତୁ ମାରୁ ଫୁଟାଣି

ସଜ ଦହି ଆମ ଖଟା ହେଲାଣି

କାଗଜି ଲେମ୍ବୁ ପାରି ନକଲେ ଦଣ୍ଡ ପାଇବୁ

ଭଲ ଦଶା ଯେବେ ଅଛି

କିଛି ନକହିଣ ଦେ ପାରକରି

ନହେଲେ ହୋଇବୁ ମାଛିରେ ପିଲା ହେଲେ ଅବୁଝା ।

କେଉଟିଆ ଜାତି ଖାଉ ମାଛ କାତି

ଦହଗନ୍ଧେ ଅଇଁସିଆ,

କାହା ଶିକ୍ଷା ପାଇ ଆସିଅଛୁ ଧାଇଁ

ନାବରେ ହେଇଛୁ ଠିଆରେ ଆରେ ଢେଲା ଆଖିଆ ।

ନାବିକ- ମଲା ମଲା ଯା ଏ ଗୋପୀ ପଲ

କୋଉଠି ଥିଲ ଲୋ, ମଲା ମଲା ଯା ଏ ...

ମାରିଛ ସିନ୍ଦୁର କଳି ଦିଶୁଅଛ ବାଞ୍ଝ ଭଳି

ତୁମ ଫୁଣ୍ଡା ଫୁଣ୍ଡା ଗାଲ ଦେଖି କରିବି ଗେଲ

ମଲା ମଲା ଯା ଏ ଗୋପୀପଲ ।

ସଖୀ- ବୁଢା କୁକୁର ଆମ୍ଭ ଚାକର ତୁଇ ପରା ବୁଢ଼ା ଗୁଧି

ମାଇପ ତୋହର ରାନ୍ଧି ନଜାଣଇ ପିଟୁଥାଉ ତାକୁ ବାନ୍ଧି ।

ମାଇଚିଆ ତୁହି ମହ୍ଲର ମୁହାଁ ଗଉଡୁଣୀଙ୍କର

ଅଇଁଠା ଖିଆ କେତେ ପ୍ରାଣ କରୁ ଦାବୀ

ମାଇପ ତୋହର କାଳିଭୂଷୁଣ୍ଡିଆ ପିଟୁଥାଉ ତାକୁ ବାନ୍ଧି ।

ନାବିକ- ଆଲୋ ଗଉଡୁଣୀ ହେଲ ବାଇଆଣୀ

ତୁମ ଘଇତାଏ ବେଡ଼ା ଲୋ

ସକାଳ ପ୍ରହରୁ ଉଠିକରି ସର୍ବେ

ହାତେ ଧରି ଖୁଆ ଧଡ଼ା ଜାତ କର ଲବଣୀ

ଶାଳୀ କ୍ଷୀରରେ ମିଶାଅ ପାଣି, ଜାତ କର ଲବଣୀ ।

ଏହି କଳି ଗୀତକୁ ଅନୁଧ୍ୟାନ କଲେ ଲୋକକବିର ଚତୁରତା ଏବଂ ଚାଟୁକତା ସଂପର୍କରେ ଜଣାପଡ଼େ । ସମାଜରେ ପ୍ରଚଳିତ କଳି ସମୂହକୁ ଗୀତର ରୂପାନ୍ତର ଦେବା ଓ ବିଭିନ୍ନ ଚାଟୁକଥା ମାଧ୍ୟରେ ଉପସ୍ଥାପନା କରିବାରେ ଲୋକକବିର ପ୍ରତିଭା ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଅଟେ । ପଦକୁ ପଦ ଛନ୍ଦି ଯେଉଁ ଅଶ୍ଳୀଳତାର ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରାଯାଇଛି, ତାହା ଅଶ୍ଳୀଳତା ନୁହେଁ ବରଂ ତା'ର ଏକ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ତାତ୍ତ୍ୱିକ ମୂଲ୍ୟ ରହିଛି । ଏହି କଳହର ଚିତ୍ର ଦର୍ଶକର ଚିତ୍ତକୁ ରସଚେତନାର ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ ନେଇଯାଏ ।

ସଖୀ- ଗୋପପୁର ବୋହୁ ଆମ୍ଭେ ଗୋପପୁର ନାରୀ

ଘାଟେ ଯାହା କହିବୁରେ ଠିଆଦେବୁ ଚିରି

ମା' ଆଣଣ୍ଟୁକୁରି ହେବ ଯେ ପୁଅ ଛେମୁଣ୍ଡ

ମାଇପ ତୋହର ଆଜି ଠାରୁ ହେବ ରାଣ୍ଡ ।

ଭଉଣୀ ତୋହର ହେବ ଭାଇ ନିରିମାଖି

ବାହୁନି କାନ୍ଦିବ ତୋର ଭଉଣୀ ଛନକୀ ।

ନାବିକ- କିଲୋ ଆଜି ଦେବି କାଣ୍ଡି

ମର୍ମସ୍ଥାନ ଉଣ୍ଡି ମୁଖେ ବନ୍ଧାଇବି ତୁଣ୍ଡି

ଫୁଣ୍ଡି ରାଣ୍ଡିଗାଲେ ଡିହ ବସାଇବି

ଚୁଟିକାଟି କରି ଲାଣ୍ଡି ଆଲୋ ଦୁରୁଦଣ୍ଡି

ମୁଡୁରୀ କାଳିଭୂଷୁଣ୍ଡି ଆଲୋ ଦୁରୁଦଣ୍ଡି ।

ପରସ୍ପର ପ୍ରତି ଆକ୍ଷେପ ଭିତରେ କଳିଗୀତ ସବୁ ସଂଯୋଜିତ

ହୋଇଛି । ପରିଶେଷରେ ଉଭୟଙ୍କ କଳି ଶେଷ ହୋଇଯାଏ । ସଖୀମାନେ ବୁଝନ୍ତି ଯେ ନଦୀପାର ହେବା ପାଇଁ ନାବିକର ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଛି । ତେଣୁ ତା' ସହ କଳି କରି କିଛି ଲାଭ ନାହିଁ । ଉଭୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବୁଝାମଣା ପରେ ନାବିକ ଜଣ ଜଣ ପାରିହେବାକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦିଏ । ଏଥିରେ ଗୋପୀମାନେ ସହମତି ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି । ନାବିକ କୂଳରେ ଡଙ୍ଗା ଲଗାଏ । ଧର୍ମ ଡଙ୍ଗାକୁ ଗୋପୀଗଣ ବନ୍ଦାଇ ନଦୀରେ ନାବ ପ୍ରବାହିତ କରିବାକୁ ନାବିକକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦିଅନ୍ତି । ପ୍ରଥମେ ସତୀ ନାରୀ ରାଧା ଡଙ୍ଗାରେ ପାରି ହୁଅନ୍ତି । ନଦୀର ମଝିଗର୍ଭରେ ହଠାତ କୁହୁଡ଼ି ଘୋଟିଆସେ । ହଠାତ ନାବିକର ଅର୍ନ୍ତଧାନ ହୋଇଯିବା ରାଧାଙ୍କ ମନରେ ନାନା ଆଶଙ୍କା ସୃଷ୍ଟିକରେ । ରାଧା ନିଜର ପ୍ରାଣ ବଞ୍ଚାଇବାକୁ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରନ୍ତି । ହଠାତ ନାବିକର ଆବିର୍ଭାବ ହୁଏ । ରାଧାଙ୍କ ଅଳଙ୍କାର ଯୋଗୁଁ ଡଙ୍ଗା ବୁଡ଼ିବାର ଆଶଙ୍କା ନେଇ ନାବିକ ରାଧାଙ୍କୁ ସୂଚନା ଦିଏ । ରାଧା ଅଳଙ୍କାର ସମୂହ ନଦୀକୁ ନଫିଙ୍ଗି ନାବିକକୁ ଦାନ କରି ଦିଅନ୍ତି । ମାତ୍ର ନାବିକ ଅଳଙ୍କାର ବଦଳରେ ରାଧାଙ୍କ ରୂପ ଯୌବନରେ ପ୍ରଲୋଭିତ ହୋଇ ରତି ଭିକ୍ଷା କରନ୍ତି । ଏ ବୁଢ଼ା ବୟସର ନାବିକଙ୍କର ଏସବୁ ବ୍ୟବହାର ଦେଖି ରାଧା ନାବିକକୁ ଧିକାର କରନ୍ତି । ନାବିକ ହସି ହସି ନିଜକୁ କୃଷ୍ଣର ପରିଚୟ ଦେଇ ରାଧାଙ୍କୁ ତ୍ରିଭଙ୍ଗୀ ଠାଣିରେ ଆବାହନ କରନ୍ତି । ସେଠାରେ ରାଧାକୃଷ୍ଣ ଚଉଷଠି ବନ୍ଧେ ରତିକରି କେଳି ସମାପନ କରନ୍ତି ।

କୃଷ୍ଣ ଗୋପୀମାନଙ୍କ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚି ମାଇଁଙ୍କୁ ଖୋଜନ୍ତି । ମାଇଁଙ୍କୁ ଗୋପୀମାନେ ଧୀବର ସହ ଛାଡ଼ିଦେବାକୁ ସେ ତୀବ୍ର ନିନ୍ଦା କରନ୍ତି । ପରିଶେଷରେ ଗୋପୀମାନଙ୍କୁ ସେ ନଦୀ ଶୁଖାଇ ଦହିଖାଇ ନଦୀପାର କରାନ୍ତି । ଏହା ହେଲା ନାବକେଳିର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କଥାବସ୍ତୁ ।

ଦଣ୍ଡନାଟରେ ହାଡ଼ି-ହାଡ଼ିଆଣୀ, ଶିବ-ପାର୍ବତୀ, ଶବର-ଶବରୁଣୀ, ପତର ସଉରା-ସଉରାଣୀ, କେଳା-କେଳୁଣୀ, ବିଣାକାରିଆ, ବାଇଧନିଆ ଆଦି ପ୍ରମୁଖ ଚରିତ୍ର । ମାତ୍ର ନାବକେଳି ପ୍ରସଙ୍ଗଟି ଦର୍ଶକଙ୍କ ବହୁତ ପସନ୍ଦ । ଦର୍ଶକଙ୍କ ନାବକେଳି ଦେଖିବାର ଉତ୍ସୁକତା, ଏହାର ଲୋକପ୍ରିୟତାକୁ ଦର୍ଶାଏ । ଦୂରଦୂରାନ୍ତରୁ ଲୋକମାନେ ଏହି ନାବକେଳିକୁ ହିଁ ଦେଖିବାକୁ ଆସନ୍ତି । ନାବକେଳି ଶେଷ ହେଲେ କ୍ରମଶଃ ଦର୍ଶକଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା କମ୍ ହୋଇଯାଏ । ତେଣୁ ସାମ୍ପ୍ରତିକ କାଳରେ ନାବକେଳି ହିଁ ଦଣ୍ଡନାଟର ପ୍ରମୁଖ ପ୍ରସଙ୍ଗ । ନାବିକ ହିଁ ମୁଖ୍ୟ ଚରିତ୍ର ବୋଲି ଦର୍ଶକମାନେ ବିବେଚନା କରନ୍ତି ।

ପ୍ରାନ୍ତଟୀକା :

୧. ଦାଶ କୁଞ୍ଜବିହାରୀ, ଓଡ଼ିଆ ଲୋକଗୀତ ଓ କାହାଣୀ । ବିଶ୍ୱଭାରତୀ, ଶାନ୍ତିନିକେତନ, ଓଡ଼ିଆ ଗବେଷଣା ବିଭାଗ । ୧ମ ସଂସ୍କରଣ-୧୯୫୮, ପୃ-୧୩୬ ।

୨. ସାହୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ, ଦଣ୍ଡନାଟ । ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରେସ୍, କଟକ । ୧ମ ପ୍ରକାଶ-୧୯୪୭, ପୃ-୧୧୯ ।

ଗବେଷକ, ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗ
ରେଭେନ୍ସା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ, କଟକ
ମୋ-୯୫୫୬୯୨୪୫୨୬